

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کفاره یمین

(ترجمه)

پاسخ به Гаджимурад Гамзатов

پرسش:

السلام علیکم ورحمة الله و برکاته!

شیخ بزرگوار ما! در صورتی که کفاره یمین برای طفل شیرخواری که غذا نمی خورد، بلکه تنها شیر مادر و یا شیر صنعتی اطفال را می نوشد، داده شود، کفاره اداء می گردد؟ اگر شخصی بدون این که این مسأله را دقت کرده باشد، کفاره یمین اش را پرداخته باشد، لازم است تا کفاره خود را دوباره بدهد؟

سوال دوم مرتبط به کفاره یمین: آیا «اطعام مساکین» برای یک وعده غذائی کفایت می کند و یا لازم است که دو وعده غذائی یعنی صبح و شام طعام داده شود؟

سوال سوم: شخصی در اروپا سکونت دارد؛ اما کفاره یمین اش را در "اوکراین" برای فقراء پرداخت می کند و مقدار کفاره را مطابق به وضعیت "اوکراین" سنجش می کند؛ پس در این صورت آیا مقدار کفاره در اروپا را معیار قرار دهد یا مقدار مبلغ همان سرزمینی که کفاره را در آنجا می فرستد؟

پاسخ:

وعلیکم السلام ورحمة الله و برکاته!

1- اصل و دلیل در ادای کفاره یمین این قول الله سبحانه و تعالی است:

﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ [مائده: 89]

ترجمه: الله (سبحانه و تعالی) شما را نسبت به سوگندهای بی توجه شما مؤاخذه نمی کند؛ اما نسبت به سوگندهای جدی، شما را مؤاخذه می نماید؛ کفاره آن طعام دادن به ده مسکین از متوسط طعامی است که به خانواده خود می دهید و یا پوشاک آنان، یا آزاد کردن برده ای (از قید اسارت) پس کسی که (مالی برای اطعام و یا آزاد کردن برده) ندارد؛ سه روز روزه بدارد. این کفاره سوگندهای شما است که سوگند یاد کرده اید و سوگندهای خویش را حفظ کنید. الله (سبحانه و تعالی) این چنین آیات خود را برای شما به روشنی بیان می کند تا سپاسگزاری کنید.

طعام دادن مساکین یکی از گزینه‌های اختیاری در این آیه مبارکه است:

﴿فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ﴾ [مائده: 89]

ترجمه: کفاره آن طعام دادن به ده مسکین از متوسط طعامی است که به خانواده خود می‌دهید.

2- از این آیه کریمه فهمیده می‌شود که عدد ده لازمی است؛ یعنی ضرور است که ده مسکین طعام داده شود. لذا طعام دادن یک مسکین در طی ده وعده غذایی و یا ده مرتبه جائز نیست. ما این موضوع را در پاسخ به پرسش تاریخی 29 اپریل 2022م بیان کرده بودیم که موارد ذیل در آن پاسخ ذکر شده بود:

«...رأی و نظری را که من ترجیح می‌دهم، این است که وقتی نص برای عدد معینی از مساکین وارد شده، مثل این قول الله سبحانه وتعالی:

﴿فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ﴾ [مائده: 89]

ترجمه: کفاره آن سیرنمودن ده مسکین از متوسط طعامی است که به خانواده خود می‌دهید و یا پوشاک آنان.

﴿فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِإِطْعَامِ سِتِّينَ مَسْكِينًا﴾ [مجادله: 4]

ترجمه: پس کسی که توان نداشت، شصت مسکین را غذا بدهد.

پس در این حالت، التزام به عدد ذکر شده در آیه یعنی ده و شصت واجب است؛ خواه اعطاء به عین شیء باشد و یا قیمت آن؛ زیرا عدد وارده در نص مقصود بوده و این قید لازمی است؛ اما در صورتی که نص اعطای مساکین را بدون ذکر عدد طلب کند، در آن صورت جائز است که به یک مسکین پرداخت گردد؛ چون قید عدد در آن جا وجود ندارد و هم‌چنان جائز است که بیش‌تر از یک مسکین داده شود؛ چنانچه در مورد زکات این قول الله سبحانه وتعالی وارد شده است:

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَىةِ فَلْيُؤْتُوهُمْ وَفِي الرَّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ

فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ [توبه: 60]

ترجمه: صدقات (زکات) منحصر برای فقیران، مساکین، مأموران وصول صدقات، مولفه القلوب، آزادکردن اسیران، قرض‌داران در راه الله (سبحانه وتعالی) و برای مسافران فریضه‌ای است از جانب الله (سبحانه وتعالی)، و الله دانا و با حکمت است.

پس برای شخص زکات دهنده جائز است که زکات خود را برای یک مسکین و یا چندین مسکین تقسیم کند؛ زیرا در این مورد و در این آیه مبارکه عدد معینی ذکر نشده؛ بلکه لفظ "مساکین" بدون عدد ذکر شده است؛ اما این چیز باید مراعات شود که همین مساکین مستحق زکات هستند، به دلیل وصف مسکنت که در شأن آن‌ها وارد شده است.»

بناءً تکمیلی کفاره، اطعام و یا سیرکردن ده مسکین از اوسط طعام را لازم دارد و مسکینی که برایش ادای کفاره جائز است، مسکینی است که می‌تواند طعام میانه و یا اوسط طعام را بخورد. لذا به نظر من طفل شیرخوار در تحت این مفهوم داخل نمی‌شود؛ لذا طفل

شیرخوار شامل مساکینی که در کفارهٔ یمین طعام داده می‌شوند، نمی‌گردد. بناءً اگر شخصی به ادای کفاره اقدام کرد و غذایی را برای خانوادهٔ مسکینی فرستاد که متشکل از ده نفر و در بین این ده نفر یک طفل شیرخوار وجود داشت، در این صورت این کفاره تمام نشده؛ بلکه آن شخص برای نه نفر طعام داده، نه برای ده نفر؛ زیرا طفل شیرخوار در مفهوم کسانی که طعام داده می‌شوند، داخل نمی‌شود. این نظر راجح در نزد من است و قلباً این نظر مقبول‌تر به نظر می‌رسد. لذا آن شخص باید به خاطر تکمیل کردن ده نفر به اضافه از آن نه نفر و یک نفر طفل شیرخوار، یک نفر دیگر را نیز طعام دهد تا کفارهٔ ده نفر مساکین تکمیل شود. این به خلاف طفلی است که غذا می‌خورد؛ مثل طفل ممیز و غیره؛ زیرا برای چنین اطفالی که غذا می‌خورند، کفاره جائر بوده و اگر در بین خانوادهٔ مسکین چنین اطفالی وجود داشت، با طعام دادن این خانواده کفاره جائر و تکمیل می‌شود؛ زیرا این اطفال غذاخور در مفهوم کسانی که طعام داده می‌شوند، داخل می‌شود.

3- فقهاء در مورد معین کردن طعام دادن در کفارهٔ یمین برای هر مسکین و در مورد جنس طعامی که کفاره به وسیلهٔ آن اداء می‌شود و در خصوص موارد دیگری اختلاف کردند که اندکی از این نظریات را که در این خصوص در کتاب "موسوعة الفقهيّة الكويتية" ذکر شده نقل می‌کنم:

«...دوم از حیث مقدار:

- مالکیه، شافعیه و حنابله به این نظراند که پرداخت یک پیمانانه از خوراک غالب در شهر (خوراک معروف) برای هر مسکین شرط بوده و اخراج قیمت طعام، جائر نمی‌باشد؛ به دلیل عمل کردن به نص آیهٔ مبارکه ﴿فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ﴾. هم‌چنان شرط است که سهم مساکین کم نشود؛ لذا جائر نیست که ده پیمانانه برای بیست نفر مسکین یعنی برای هر کدام از مساکین نصف پیمانانه داده شود، مگر این که برای ده نفر از آن مساکین ده پیمانانه تکمیل شود؛ چنانچه شرط است که طعام دادن برای ده نفر بدون تلفیق صورت گیرد. بناءً اگر شخصی برای پنج نفر طعام داد و پنج نفر دیگر را لباس پوشاند، جائر نیست. هم‌چنان برای صحت ادای کفاره شرط است که برای هریک از ده نفر پیمانانه طوری داده شود که به مالکیت شان در آید. هم‌چنان در نزد مالکیه تکرار در پرداخت کفاره برای یک شخص جائر نیست. بناً اگر شخصی برای یک نفر ده پیمانانه در طی ده روز پرداخت نمود، کفاره‌اش جائر نیست. به همین ترتیب، احناف به این باورند که پرداخت دو پیمانانه یعنی نصف صاع از گندم و یا یک صاع از خرما و یا جو و یا قیمت شان از پول نقد و یا از کالاهای تجارتي شرط است؛ زیرا مقصود دفع حاجت است و دفع حاجت به پرداخت قیمت برای مسکین نیز حاصل می‌شود.

- اما مقدار طعام مباحه در کفاره در نزد ایشان دو وعدهٔ غذائی در حدی است که شخص مسکین سیر شود؛ یعنی شرط است که هر مسکین با پرداخت کفاره صبح و شام سیر شود و یا شام و سحر برای شان طعام داده شود و یا دو وعدهٔ غذائی صبحانه و یا مانند آن داده شود؛ زیرا این دو صبحانه دو وعدهٔ غذائی است که مقصود اداء می‌گردد.

اما در صورتی که یک مسکین را صبحانه و مسکین دیگر را نان شب داد، در این صورت کفاره جائر نمی‌باشد؛ زیرا در این صورت طعام ده نفر را بر بیست نفر مجزا و تقسیم نموده که چنین عملی برای اداء نمودن کفاره جائر نیست.

همچنان علماء شرط گذاشتند که تمام کفاره برای یک مسکین و به یک مرتبه و یا به دفعات متعدد یعنی به ده مرتبه داده نشود، اما در صورتی که ده روز صبح و شام را برای یک مسکین طعام داد و یا ده روز و در هر روز نصف صاع را برای یک مسکین پرداخت نمود، جائز است؛ زیرا تجدد حاجت در هر روز مانند این است که یک مسکین را، مسکین دیگری قرار داده باشد و انگار قیمت برای ده مسکین داده شده است.

سوم: از حیثیت جنس:

«- احناف به این نظراند که ادای جائز در تعیین نوعیت جنس برای اطعام در کفاره عبارت است از: گندم، جو، خرما و یا آرد. هرکدام از این اجناس مانند پرداخت خود این اجناس به حساب می‌آید، یعنی نصف صاع از آرد گندم و یک صاع آرد از جو است. در نظری گفته شده که معتبر در آرد قیمت آن است، نه پیمانۀ آن. هم‌چنان اخراج قیمت از غیر این اصناف جائز است؛ اما مالکیه به این نظر اند که طعام دادن گندم جائز است؛ اگر آن را قوت (خوراک و خوردنی) قرار داده باشند؛ پس غیر از گندم از جمله جو، ذرت و غیر از آن جائز نیست؛ اگر غیر گندم را قوت قرار داده بودند؛ پس آنچه معادل گندم از روی سیرکردن قرار می‌گیرد، جائز است که از آن کفاره اداء گردد، نه از روی پیمانۀ آن. اما شافعیه به این نظر است که طعام دادن از حبوبات و میوه‌جاتی جائز است که در آن‌ها زکات واجب است؛ زیرا بدن انسان به وسیلۀ همین حبوبات و میوه‌جات ثابت و قائم بوده و انرژی می‌گیرد و شرط است که این اشیاء خوراک غالب در شهر باشد. اما حنبله به این نظر است که طعام دادن از گندم، جو و آرد این اجناس و هم‌چنان از خرما و کشمش شرط است و غیر از این اجناس ادای کفاره جائز نبوده؛ اگرچه غیر از گندم، جو و خرما خوراک شهر باشد، به استثنای حالتی که این خوراکی‌ها وجود نداشته باشد.» ختم نقل قول.

نظر راجح در نزد من این است که طعام دادن برای ده مسکین برای دو وعده غذایی لازم است، به دلیل مدلول آیه مبارکه:

﴿فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ﴾ [مائده: 89]

ترجمه: کفاره آن (سوگند) طعام دادن به ده مسکین از متوسط طعامی است که به خانواده خود می‌دهید.

شرط است که طعام دادن اهل خانواده در روز در دو وعده غذایی صورت گیرد تا معنی طعام دادن مصداق پیدا کند؛ مثلاً لازم است که مسکین در صبح و شام غذا داده شود و اگر چنین نکرد، طعام دادن را تکمیل نکرده است. هم‌چنان نسبت به کفاره مساکین لازم است که آن‌ها را دو وعده غذایی طعام دهد تا کفاره تکمیل شود؛ اگر به صبحانه اکتفاء کرد و یا به شام بدون صبحانه اکتفاء نمود، کفاره جائز نیست؛ چنانچه شارع طعام خوردن را در رمضان به دو وعده غذایی، یعنی سحر و شام تقسیم و تعریف نموده است. پس تکمیل شدن طعام به این دو وقت و یا به مثل این دو وقت حاصل می‌شود.

اما نسبت به این سوال: «شخصی که در اروپا زندگی می‌کند و کفاره خود را در اوکراین برای فقراء می‌دهد و مقدار کفاره‌اش را به حساب واقعیت اوکراین سنجش می‌کند، آیا در این صورت بر وی لازم است که از نظر خود برگردد و کفاره‌اش را بر حساب اروپا سنجش کند؟» پاسخ این سوال این است که بهتر و مورد اطمینان این است که کفاره مطابق به غذا و طعامی پرداخت گردد که شخص کفاره‌دهنده در آن شهر زندگی می‌کند؛ به دلیل این که آیه مبارکه:

﴿فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ﴾ [مائده: 89]

ترجمه: کفاره آن طعام دادن به ده مسکین از متوسط طعامی است که به خانواده خود می‌دهید.

نص وارده و مفهوم این آیه مبارکه مشعر بر طعام دادن مطابق به مکانی است که شخص در آن جا زندگی دارد؛ زیرا مطلوب این است که شخص ده مسکین را از اوسط آنچه خودش خانواده خود را طعام می‌دهد، پرداخت کند. پس وقتی در اوکراین ده دالر را داد، همان ده دالر در اوکراین برای طعام دادن ده نفر کافی است؛ اما برای طعام دادن ده نفر مطابق اوضاع و واقعیت اروپا کافی نیست؛ بلکه در اروپا برای طعام دادن ده نفر لازم است تا صد دالر پرداخت گردد. لذا به نظرم بهتر و افضل تر این است که مقدار طعام دادن ده نفر از سرزمینی صورت گیرد که شخص در آن جا زندگی دارد.

این نظری است که من آن را ترجیح می‌دهم و الله سبحانه و تعالی از همه داناتر و با حکمت تر است.

برادران عطاء ابن خلیل ابوالرشته

1 ذوالحجّة 1444 هـ.ق.

19 جون 2023 م.

مترجم: مصطفی اسلام